

การปฏิรูปคุณธรรมจริยธรรมสังคมไทย

*ศาสตราจารย์ ดร.เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์

คุณธรรม (virtue) หมายถึง สภาพคุณงามความดี¹ ความรู้สึกผิดชอบชั่วดีในทางศีลธรรม² เป็นหลักความผิดความถูกที่ยอมรับโดยทั่วไป

จริยธรรม (morality or ethics) หมายถึง ธรรมที่เป็นข้อประพฤติปฏิบัติ³ หรือแบบแผนความประพฤติ ซึ่งตั้งอยู่บนหลักคุณธรรมของสังคมนั้น⁴

คุณธรรมกับจริยธรรม มีความแตกต่างกัน โดยคุณธรรมเป็นสำนึกในความดีงาม ความรู้ผิดชอบชั่วดีเกี่ยวกับเรื่องต่างๆ ที่บุคคลนั้นยึดมั่นอยู่ในใจ มีลักษณะเป็นนามธรรมที่รับรู้ได้เมื่อบุคคลนั้นตัดสินใจ และแสดงออกภายนอกอันเกิดจากการตัดสินใจด้วยตนเอง ไม่มีการบังคับ คุณธรรมเป็นเหมือนปรัชญาความคิดดีงาม สะท้อนเป็นค่านิยมและพฤติกรรมที่ดีงาม ก่อให้เกิดความสุขทางใจเมื่อได้ปฏิบัติ ยกตัวอย่างเช่น สามียี่มีคุณธรรมจะดูแลเอาใจใส่ต่อภรรยา รับผิดชอบต่อครอบครัว แม้ว่าจะมีความยากลำบากเพราะภรรยา

เจ็บป่วย พิกการ ทุพพลภาพก็ตาม ครูที่มีคุณธรรมจะถ่ายทอดความรู้แก่ศิษย์อย่างเต็มที่ด้วยความจริงใจ โดยไม่แสวงหาประโยชน์ส่วนตัวด้วยการให้เด็กจ่ายเงิน เรียนพิเศษ นักการเมืองที่มีคุณธรรมจะช่วยเหลือชาวบ้าน ด้วยใจที่เสียสละ จะหาเสียงด้วยใจที่มุ่งหวังเข้าไป ทำประโยชน์แก่ประเทศชาติที่ใกล้จะพังทลายเพราะการคอร์รัปชัน เป็นต้น ถึงกระนั้นคนมีจริยธรรมอาจไม่ใช่ผู้มีคุณธรรม หากเขากระทำด้วยแรงจูงใจอื่น เช่น ทำเพื่อหวังการมีภาพพจน์ที่ดี ทำเพื่อหวังได้รับรางวัล เป็นต้น ในทางกลับกัน คนมีคุณธรรมอาจกลายเป็นผู้ทำผิดจริยธรรมได้ หากจริยธรรมที่สังคมกำหนดนั้น ขัดแย้งกับคุณธรรมภายในใจของบุคคลนั้น เช่น กฎหมายกำหนดว่า การทำแท้งเป็นสิ่งที่ไม่ควรกระทำได้ ในกรณีหญิงนั้นตั้งครรภ์เพราะถูกข่มขืน แต่แพทย์บางคนปฏิเสธที่จะทำเพราะขัดแย้งกับคุณธรรมในใจ ที่เชื่อมั่นว่าการฆ่าคนเป็นบาป ด้วยเหตุผลทางศาสนา

*ผู้อำนวยการสถาบันอนาคตศึกษาเพื่อการพัฒนา : Ph.D. (เศรษฐศาสตร์) มหาวิทยาลัยมอแนช ออสเตรเลีย

¹ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 (กรุงเทพฯ : อักษรเจริญทัศน์, พิมพ์ครั้งที่ 6, 2539).

²ประกาศริ สหภาพ. พื้นฐานการศึกษาทางศาสนาและจริยธรรม (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, พิมพ์ครั้งที่ 2, 2540) หน้า 21.

³ราชบัณฑิตยสถาน. อ่างแล้ว.

⁴วีระ บำรุงรักษ์. "จริยธรรม" ใน แนวทางการพัฒนาจริยธรรมไทย เอกสารประกอบการสัมมนาการประชุมทางวิชาการเกี่ยวกับจริยธรรมไทย จัดโดยกรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2532 วันที่ 22-27 มกราคม 2532, หน้า 131-141.

จากที่ได้กล่าวข้างต้นว่าคุณธรรมจริยธรรม คือ ความประพฤติที่ดีงาม อันมีรากฐานเริ่มต้นจากปรัชญาความคิดที่ถูกต้อง ประกอบกับมีค่านิยมที่ถูกต้อง และเมื่อประพฤติแล้วเป็นเหตุก่อให้เกิดความรู้สึกที่ดีงามทั้งต่อตนเองและต่อบุคคลอื่น

คุณธรรมจริยธรรมเป็นเครื่องควบคุมและกำกับการประพฤติของคนในสังคม ให้มีความรู้สึกนึกคิดและแสดงออกในสิ่งที่ดีงาม ก่อให้เกิดประโยชน์สุขทั้งแก่ตนเอง ผู้อื่น และสังคมส่วนรวม จุดมุ่งหมายสูงสุดของการมีคุณธรรมจริยธรรมในสังคมเพื่อให้ทุกชีวิตอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสงบสันติและมีความสุข

คุณธรรมจริยธรรมของสังคมต่าง ๆ มักจะกำหนดด้วยกรอบความเชื่อตามหลักศาสนา ค่านิยม สังคม ขนบประเพณี และมีการถ่ายทอดผ่านกระบวนการขัดเกลาทางสังคม ดังนั้นคุณธรรม จริยธรรมจึงมักสอดคล้องและสามารถกล่าวควบคู่กันไป อีกทั้งอาจมีการเปลี่ยนแปลงไปตามกลุ่มสังคมหรือช่วงเวลา เช่น สังคมไทยในสมัยอดีตยกย่องผู้ชายที่ยืนดีรับหญิงที่พ่อแม่ยากจนมาเป็นภรรยาอีกคนหนึ่ง โดยถือว่าผู้ชายคนนี้เป็นคนที่มีคุณธรรมเพราะช่วยเหลือผู้ที่ด้อยกว่า แนวคิดเช่นนี้ได้เปลี่ยนไปในสังคมปัจจุบัน หากชายคนนี้กระทำความผิดจะถูกกล่าวหาว่าเป็นคนที่ไม่ซื่อสัตย์ต่อภรรยา เป็นการกระทำที่สังคมไม่ยอมรับ เป็นต้น

คุณธรรมจริยธรรมในสังคมไทย

คุณธรรมจริยธรรมในสังคมไทย หมายถึง สภาพคุณงามความดีที่เป็นข้อประพฤติปฏิบัติ ซึ่งก่อให้เกิดความรู้สึกผิดชอบชั่วดีอันเป็นหลักประพฤติปฏิบัติสำหรับบุคคลในสังคมไทย

ปัจจุบันสำนักทางคุณธรรมจริยธรรมของคนในสังคมกำลังเสื่อมลงอย่างเห็นได้ชัด คนในสังคมไทยกำลังทำลายตนเอง อันเกิดจากรากฐานปรัชญาความคิด

และค่านิยมที่ผิดเพี้ยนไปจากหลักศีลธรรมและคุณธรรมอันดี ยกตัวอย่างเช่น

- สังคมไทยตั้งอยู่บนพื้นฐานที่เห็นคุณค่าคนที่ความร่ำรวย ฐานะ ยศศักดิ์และผลประโยชน์มากกว่า “ความดี” เรากลับไหว้เงินทอง เราสร้างค่านิยมแห่งการชมเชยคนที่ดูเหมือนมีอำนาจ มีเงิน มีตำแหน่ง

- จรรยาบรรณในแวดวงวิชาชีพตกต่ำลง เช่น แพทย์ที่ไร้จรรยาบรรณกลายเป็นแพทย์พาณิชย์ ตำรวจที่กลายเป็นคนร้ายแทนที่จะเป็นผู้พิทักษ์สันติราษฎร์ เป็นต้น

ยังมีจริยธรรมอีกมากมายที่กำลังตกต่ำลง สังคมไทยกลายเป็นสังคมแห่งการพนัน สังคมแห่งความรุนแรง สังคมจอมโกง สังคมแห่งการโกหก หลอกลวง สังคมฟุ้งเฟ้อ และ สังคมที่เห็นผิดเป็นชอบหลายประการ⁵ ดังนั้นเมื่อเราให้ความเลวร้ายนำหน้าความดีงาม สังคมจึงเต็มไปด้วยความชั่วร้ายต่าง ๆ มากมาย ไม่ว่าจะเป็นปัญหาอาชญากรรม ยาเสพติด โสเภณี การทำแท้ง หรือปัญหาระดับบุคคล เช่น ความไร้วินัยในชีวิต การขาดความรับผิดชอบ การขาดความยับยั้งชั่งใจ เป็นต้น

สภาพจริยธรรมที่ตกต่ำเช่นนี้เกิดขึ้นในคนทุกกลุ่มของสังคม ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มบุคคลในระดับผู้นำของประเทศ นักการเมือง ครู อาจารย์ พ่อแม่ สื่อมวลชน บุคคลเหล่านี้สมควรที่จะเป็นแบบอย่างที่ดี แต่ไม่ได้ทำหน้าที่อย่างดีเลิศ ก่อให้เกิดการส่งผ่านปรัชญาการมองโลกด้วยค่านิยมที่ผิดลงไปของคนรุ่นหลัง และพฤติกรรมที่เป็นแบบอย่างที่ไม่ดีที่เยาวชนเลียนแบบโดยไม่รู้ตัว ดังนั้นเขาเหล่านี้จึงประพฤติปฏิบัติตามความต้องการของตนเองโดยไม่สนใจว่าจะสร้างความเสียหายให้แก่ส่วนรวมหรือไม่ และเมื่อทุกอย่างคนไม่มีจริยธรรมอันดี อาจนำไปสู่สภาพสังคมผู้ร่อนไปในที่สุด

⁵ เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. สังคมทุรชน : ยุทธศาสตร์ความล่มสลายของสังคม (กรุงเทพฯ : ชัคเชสมิเตีย, 2539)

ปัจจุบันนี้เรายอมรับกันโดยทั่วไปว่า คุณธรรมจริยธรรมในสังคมไทยได้เสื่อมลง สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ได้สรุปภาพรวมสังคมไทย ชี้ให้เห็นถึงปัญหาความเสื่อมโทรมของวัฒนธรรม ค่านิยมและจิตใจว่า ปัญหาความเสื่อมโทรมของวัฒนธรรม ค่านิยมและจิตใจ นับเป็นปัญหาใหญ่ประการหนึ่งที่จะต้องแก้ไข⁶

ทั้งนี้ภาครัฐได้มีนโยบายเร่งด่วนบรรจุไว้ใน แผนพัฒนาระดับชาติ อาทิ แผนงานหลักที่ 5 ของแผนแม่บททศวรรษสืบสานวัฒนธรรมเพื่อการพัฒนา (พ.ศ.2541-2550)⁷ กำหนดว่าคุณธรรม ค่านิยม และพฤติกรรมที่ควรได้รับการปลูกฝังและสร้างเสริม ให้เป็นวิถีชีวิตในสังคมไทย หรือในการร่างแผนพัฒนา เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (พ.ศ.2545-2549) ได้ยึดแนวคิดคนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา ต่อเนื่องจากแผนพัฒนา ฉบับที่ 8 เพื่อดำเนินการ ให้เห็นผลอย่างเป็นรูปธรรมต่อเนื่องต่อไป และการ ยึดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เป็นพื้นฐาน การพัฒนาการดำเนินชีวิตของคนไทย⁸

แนวคิดในการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม ดังกล่าวข้างต้น เป็นแนวคิดเชิงอุดมคติที่ดี แต่การที่จะ ทำให้แนวคิดเหล่านี้เกิดขึ้นเป็นจริงในชีวิตคนในสังคมได้นั้น จำเป็นต้องมีการพัฒนาในลักษณะของ “การปฏิรูป คุณธรรมจริยธรรม” ไม่เพียงแต่การสอนจริยธรรมใน

ระบบการศึกษา หรือสื่อสารให้ประชาชนรู้ว่าคุณธรรม จริยธรรมที่พึงประสงค์มีอะไรบ้าง เนื่องจากคุณธรรม จริยธรรมในสังคมไทยมีปัญหารากฐานความคิด รากฐานความเชื่อ ค่านิยมของคนในสังคมหลายประการ ขัดแย้งกับอุดมคติของคุณธรรม จริยธรรมที่ควรจะเป็น อันเป็นเหตุให้คุณธรรมจริยธรรมที่พึงประสงค์ไม่สามารถ เกิดขึ้นจริงได้ในสังคมไทย แม้ว่าจะมีอุดมคติปรารถนา ให้เกิดเช่นนั้นก็ตาม จำเป็นต้องได้รับการแก้ไข ที่รากฐานของระบบความคิดและบริบทต่างๆ ในสังคม

ค่านิยมในสังคมไทยส่วนใหญ่จะขัดแย้ง กับกฎระเบียบสากลที่เรานำมาใช้ คนในสังคม เห็นคุณค่าของเงินและวัตถุมากกว่าเห็นคุณค่าของคน นอกจากนี้ยังเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัวและพวกพ้อง มากกว่าเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม ทั้งนี้เนื่องมาจาก รูปแบบของจริยธรรมในเรื่องต่างๆ เช่น สิทธิเสรีภาพ ความเท่าเทียมกันของประชาชนตามระบอบประชาธิปไตย หรือแม้แต่แนวคิดที่เน้นคนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา เหล่านี้เป็นรูปแบบที่รับมาจากตะวันตก ขัดแย้งกับ รากฐานทางปรัชญาของคนไทยที่ให้คุณค่าแก่เงิน/วัตถุ ความสุข/ความอยู่รอดของตนเอง และความสัมพันธ์ ระหว่างบุคคลมากกว่าให้คุณค่าประโยชน์ส่วนรวม ก่อให้เกิดพฤติกรรมที่ไม่ถูกต้องตามหลักคุณธรรม จริยธรรม ดังแสดงในตารางหน้าถัดไป

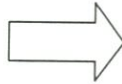
⁶สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. สถานการณ์และแนวโน้มการพัฒนาประเทศ เอกสารประกอบการประชุมเชิงปฏิบัติการ “กรอบความคิดการพัฒนาประเทศฯ ฉบับที่ 9 (พ.ศ.2545-2549)”, หน้า 6.

⁷แผนแม่บท ทศวรรษสืบสานวัฒนธรรมเพื่อการพัฒนา (พ.ศ.2541-2550) (มปท.,มปป.), หน้า 38-39.

⁸สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. รายงานผลการระดมความคิด กรอบวิสัยทัศน์และทิศทาง แผนพัฒนา ฉบับที่ 9 ระดับจังหวัดและอนุภาคทั่วประเทศ เอกสารประกอบการสัมมนาระดมความคิดระดับชาติ กรอบวิสัยทัศน์และ ทิศทางแผนพัฒนา ฉบับที่ 9 วันพุธที่ 10 พฤษภาคม 2543 หน้า12.

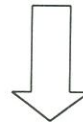
การให้คุณค่าของคนในสังคม

เงิน/วัตถุเป็นใหญ่
ความสุขเป็นใหญ่
ความสัมพันธ์เป็นใหญ่



การให้คุณค่าของสากล

คนเป็นใหญ่
ความดีเป็นใหญ่
หลักการเป็นใหญ่



- คนบางคนมีค่ามากกว่าบางคน
- ยกย่องคนที่ฐานะ ตำแหน่ง
- เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัว
- ยึดบุคคล
- ทำตามใจตนเอง
- ทำสิ่งที่ตนเองพึงพอใจ
- เอารอดเอาเปรียบ
- ละเมิดสิทธิเสรีภาพของผู้อื่น
- กอบโกยให้มากที่สุด
- เกียจคร้าน/รักสบาย
- บั่นทอน/ทำลายกัน
- ความสำเร็จคือ
 - หาทรัพย์สิน/วัตถุได้มาก
 - อยู่ในตำแหน่งที่มีเกียรติ



- คนทุกคนเท่าเทียมกัน
- ยกย่องคนดี
- เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม
- ยึดหลักการ
- รับผิดชอบ, เคารพกฎระเบียบ
- ทำสิ่งที่เหมาะสม ไม่ก่อความเดือดร้อนแก่ผู้อื่น
- ยุติธรรม
- เคารพสิทธิเสรีภาพของผู้อื่น
- เสียสละเพื่อผู้ที่ด้อยโอกาสกว่า
- ชยัน/อุทิศสละ พากเพียร
- สนับสนุน/ส่งเสริมกัน
- ความสำเร็จคือ
 - ช่วยเหลือผู้ที่ด้อยกว่าได้มาก
 - สร้างสรรค์สังคมได้มาก

ประเทศไทยนำระบบสากลมาใช้ เช่น ระบบการปกครองแบบประชาธิปไตย แนวคิดพื้นฐานคือทุกคนมีสิทธิเสรีภาพเท่าเทียมกัน สะท้อนระบบการคัดเลือกเข้าทำงาน การสอบเข้าเรียน การสอบเข้ารับราชการ กำหนดให้ใช้เกณฑ์การแข่งขันแบบเดียวกันเพื่อความเสมอภาค แต่คนในสังคมมีค่านิยมในระบบอุปถัมภ์ ให้คุณค่าความสัมพันธ์มากกว่าความถูกต้องของกฎระเบียบ ส่งผลให้มีการใช้เส้นสายกันมาก ผู้กระทำเห็นว่าเป็นการกระทำที่ถูกต้องการช่วยเหลือญาติพี่น้อง เพื่อนฝูง เป็นสิ่งที่ผิด และหากไม่ช่วยเหลือกลัวจะถูกว่าไม่มีน้ำใจ อาจเป็นเหตุให้เสียความสัมพันธ์ระหว่างกันตลอดไป ค่านิยมเช่นนี้ส่งผลให้คนจำนวนไม่น้อยอึดอัดใจ

นอกจากนี้ หากพิจารณาผลตอบแทนที่ได้รับการทำความดีได้รับผลตอบแทนน้อยและเสี่ยงอันตราย เช่น การคอร์รัปชันในระบบราชการ ข้าราชการที่มีส่วนร่วมในการทำความผิดอาจอยู่ในระบบได้อย่างมั่นคง มีความสุข มีความก้าวหน้าในการทำงานมากกว่าข้าราชการที่ซื่อสัตย์ แต่ขัดแย้งกับกลุ่มผลประโยชน์ ขบวนการ มีเส้นสายเชื่อมโยงผู้มีอิทธิพลในสังคมที่สุดจะพบว่าคนที่ไม่ซื่อสัตย์อยู่ในสังคมได้อย่างสุขสบายและประสบความสำเร็จมากกว่าคนที่ซื่อสัตย์

คุณธรรมจริยธรรมเป็นเรื่องที่ละเอียดอ่อนและจำเป็นต้องแก้ไขที่ปรัชญารากฐานของแนวความคิดที่เป็นต้นตอของพฤติกรรมที่ส่งผลให้คนมีความสามารถในการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมต่ำ วิธีการแก้ไขที่ดีที่สุดคือการปฏิรูปคุณธรรมจริยธรรมในสังคมทั้งระบบอย่างครบวงจร

ข้อเสนอแนวทางการปฏิรูปคุณธรรมจริยธรรม

การปฏิรูปคุณธรรมจริยธรรมในที่นี้ หมายถึง การที่คนในสังคมเห็นชอบร่วมกันในการแก้ไขระบบต่าง ๆ

ในสังคมทุกระบบอย่างครบวงจร เพื่อแก้ปัญหาความเสื่อมคุณธรรมจริยธรรม และปลูกฝังเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมที่ถูกต้องแก่คนในสังคม อันจะนำไปสู่การสร้างสังคมที่พึงประสงค์ร่วมกัน

การปฏิรูปคุณธรรมจริยธรรมเป็นหนึ่งในแนวคิดปฏิรูปประเทศไทยอย่างครบวงจร โดยการแก้ปัญหาสำคัญระดับชาติด้วยวิธีปฏิรูปทั้ง 10 ด้าน อันได้แก่ การปฏิรูปการเมือง การปฏิรูปคุณสมบัติรัฐมนตรี การปฏิรูปเศรษฐกิจ การปฏิรูปสังคม การปฏิรูปการศึกษา การปฏิรูปครอบครัว การปฏิรูประบบราชการ การปฏิรูปกระบวนการยุติธรรม การปฏิรูปสื่อมวลชน และการปฏิรูปคุณธรรมจริยธรรม⁹

แนวทางการปฏิรูปคุณธรรมจริยธรรม ได้แก่

1. การสร้างอุดมการณ์ชาติด้านคุณธรรมจริยธรรม

แนวทางการแก้ไข ประการสำคัญแรกสุดคือการกำหนดอุดมการณ์ชาติด้านคุณธรรมจริยธรรม อุดมการณ์ชาติ เปรียบเสมือนเป้าหมายแห่งความสำเร็จที่ได้รับการยึดถือร่วมกันของคนในชาติ และเป็นแรงผลักดันให้คนในชาติดำเนินชีวิตอย่างมีความหมาย มีความหวัง มีเป้าหมายที่แน่นอน อันเป็นเหตุให้เกิดความมุ่งมั่นและพยายามปฏิบัติให้ถึงซึ่งอุดมคตินั้นร่วมกัน¹⁰

สังคมที่ทุกคนมีคุณธรรมจริยธรรมควรเป็นหนึ่งในอุดมการณ์ชาติที่จะต้องเผยแพร่อย่างต่อเนื่องและกระจายลงสู่ประชาชนทั่วประเทศ จนเกิดการยอมรับทางแนวคิดอย่างกว้างขวาง ซึ่งจะตามมาด้วยการเกิดความเชื่อมั่นและยินดีที่จะทำตามอุดมการณ์นั้น

คุณธรรมจริยธรรมที่ควรปลูกฝังเป็นอุดมการณ์ไม่ควรเป็นเพียงหลักศีลธรรมหรือข้อปฏิบัติที่ดีทั่วไปเท่านั้น เช่น ความซื่อสัตย์ ความกตัญญู การใช้ปัญญาในการแก้ปัญหา การอดกลั้นใจ รู้จักบังคับตน เป็นต้น

⁹เรื่องเดียวกัน.

¹⁰เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. มองฝันวันข้างหน้า : วิสัยทัศน์ประเทศไทย ปี 2560 (กรุงเทพฯ : ชัดเชสมิเดีย, 2541), หน้า 32.

แต่เสนอว่าควรเป็นแก่นแนวคิดเชิงคุณธรรมที่เป็นรากฐานของพฤติกรรมที่ดีตามมา มีลักษณะเป็นสากลสามารถประยุกต์ใช้ได้ตามสถานการณ์ต่าง ๆ สอดคล้องกับจุดมุ่งหมายสูงสุดของการมีคุณธรรม จริยธรรม ทั้งนี้เพื่อให้ทุกชีวิตอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุขอยู่ร่วมกันอย่างสงบสันติ ได้แก่ คนทุกคนมีคุณค่าในฐานะที่เกิดมาเป็นคน ให้เกียรติคุณงามความดีมากกว่าชื่อเสียง เงินทอง ประโยชน์ส่วนรวมมีค่าสูงกว่าประโยชน์ส่วนตัว เป็นต้น

อุดมการณ์ชาติจะสำเร็จต้องเริ่มที่ “นามธรรม” ก่อน นามธรรมเป็นกระบวนทัศน์แนวคิด (thinking paradigm) ที่กำหนดเป็นกรอบความคิด (conceptual framework) หรือกรอบอุดมการณ์ (ideological framework) เกี่ยวกับเรื่องใดเรื่องหนึ่ง เมื่อมีนามธรรมเป็นกรอบชัดเจนแล้วก็ต้องดำเนินการสร้าง “รูปธรรม” ที่สอดคล้องให้เกิดขึ้นตามมาด้วย โดยรูปธรรมที่เกิดขึ้นต้องสอดคล้องในทิศทางเดียวกับนามธรรมจึงสัมฤทธิ์ผลตามความปรารถนา¹¹

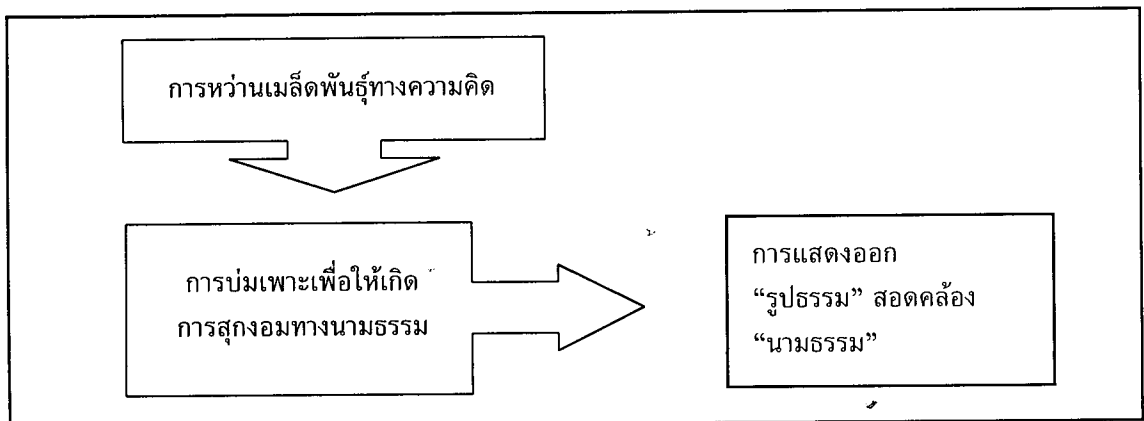
กระบวนการก่อเกิดนามธรรมจนนำไปสู่รูปธรรมที่สอดคล้องกัน 3 ขั้นตอน อันได้แก่

ขั้นตอนที่ 1 การหว่านเมล็ดพันธุ์ทางความคิด เป็นการถ่ายทอดอุดมการณ์กรอบความคิด

เบื้องต้น เพื่อให้เกิดการแพร่กระจายทางแนวคิดอย่างกว้างขวางในระดับมวลชน ทำให้คนในสังคมเกิดความเข้าใจและเกิดการยอมรับร่วมกัน นามธรรมนี้ก็จะไปสร้างกรอบความคิดในจิตสำนึกของมวลชนเจ้าของประเทศและด้วยความเข้าใจจริงก็จะส่งผลเป็นความปรารถนาในการปลักนามธรรมนั้นสู่รูปธรรมของสังคมในที่สุด

ขั้นตอนที่ 2 การบ่มเพาะเพื่อให้เกิดการสูกอมทางนามธรรม อุดมการณ์คุณธรรมจริยธรรมจำเป็นต้องได้รับการเผยแพร่อย่างต่อเนื่อง จนกระทั่งเกิดการสูกอมทางความคิด หรือการที่คนในสังคมเห็นด้วยและเชื่อมั่นในแนวคิด เริ่มเปลี่ยนกรอบโลกทัศน์จากเดิมให้เป็นตามอุดมการณ์ที่ถ่ายทอด

ขั้นตอนที่ 3 การแสดงออกซึ่ง รูปธรรม สอดคล้อง นามธรรม เมื่อคนยึดมั่นในแนวคิดที่เผยแพร่ ในที่สุดก็ยอมกลายเป็นรูปธรรมที่แสดงออกในภาคปฏิบัติดังเช่นปกติวิสัยของชีวิต กลายเป็นผู้ที่มีคุณธรรมในใจ เช่น ถ้าเราเชื่อมั่นในเรื่องคุณค่าของคนและคุณค่าความดีงาม เราก็จะไม่เบียดเบียนเอาเปรียบใคร แม้มีโอกาทำได้ เราจะให้เกียรติคนที่ด้อยโอกาสทางสังคมมากกว่า เราจะไม่รับสินบนเพราะเห็นว่าเป็นการทำร้ายสังคมส่วนรวม เป็นต้น



¹¹ เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. “กลไกเชื่อมโยง นามธรรม-รูปธรรม ข้อเสนอเพื่อสร้างสรรค์สังคมไทย”, หนังสือพิมพ์ผู้จัดการรายวัน (25 มี.ค.2541), และในเกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. สังคมน่าอยู่ : ข้อเสนอแนวทางสร้างสังคมแห่งความดี (กรุงเทพฯ : ชัดเชตม์เดีย, 2541) หน้า 34-38.

2. การสร้างวิสัยทัศน์ชาติด้านคุณธรรมจริยธรรม¹²

วิสัยทัศน์เป็นขั้นตอนที่สองที่จะทำให้ “นามธรรม” แห่งอุดมการณ์ได้รับการสานต่อให้กลายเป็นรูปธรรมได้อย่างชัดเจนมากขึ้น วิสัยทัศน์แห่งชาติที่กำหนดนั้นจึงต้องสอดคล้องไปในทิศทางเดียวกันกับอุดมการณ์ชาติ และความสอดคล้องนี้จะช่วยให้การพัฒนาประเทศสู่สังคมที่ทุกคนพึงปรารถนาได้อย่างไม่หลงทิศ วิสัยทัศน์ที่กำหนดต้องสอดคล้องกับอุดมการณ์และมีความเป็นนามธรรมชัดเจนพอที่จะเห็นเป้าหมายแห่งความสำเร็จ ยกตัวอย่างเช่น “ประเทศไทยเป็นที่ยกย่องว่า คนไทยซื่อสัตย์ ในปี 2560” คนไทยซื่อสัตย์จะต้องเห็นภาพว่าวางของที่ไหนของจะไม่หาย เดินไปตามถนนไม่ต้องเอามือจับกระเป๋าไว้ข้างหนึ่ง เป็นต้น หรือ “เมืองไทยปราศจากคอร์รัปชัน ปี 2560” ต้องทำให้เกิดการเห็นภาพว่าไม่มีการรับสินบน ไม่ต้องจ่ายค่าน้ำร้อนน้ำชาเมื่อติดต่อกับนักการเมืองและข้าราชการ

วิสัยทัศน์จำเป็นต้องให้สังคมทั้งระบบ เช่น หน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน โรงเรียน ตลอดจนประชาชนกลุ่มต่างๆ ในสังคม มีส่วนร่วมในการประกาศวิสัยทัศน์ด้านคุณธรรมจริยธรรม และประกาศวิสัยทัศน์นั้นไปให้กว้างที่สุดเพื่อให้เกิดพลังที่จะกระทำให้สำเร็จ ถูกนำมากำหนดเป็นนโยบายและวาระในการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของแต่ละหน่วยงานต่อไป

3. การปฏิรูปคน ระบบ และบริบท

3.1 การปฏิรูปคน

การปฏิรูปคนเน้นไปที่ การปรับปรัชญาการมองโลก เกี่ยวกับการให้คุณค่าของ

ความดีงามอย่างถูกต้อง เช่น จากเดิมให้คุณค่าที่เงิน/วัตถุ ตนเอง/พวกพ้อง ความสุขส่วนตัว จะต้องได้รับการปรับให้เห็นคุณค่าของคนอย่างเท่าเทียมกัน เห็นคุณค่าของส่วนรวม และเห็นคุณค่าของความดีงาม ซึ่งการปฏิรูปจะเริ่มที่กลุ่มผู้นำทางความคิดกลุ่มต่างๆ ในสังคมก่อน จากนั้นให้กลุ่มคนเหล่านี้ถ่ายทอดแบบอย่างคุณธรรมและจริยธรรมที่ดีสู่คนกลุ่มต่างๆ ในสังคมต่อไป

คนที่เกี่ยวข้องกับคุณธรรมจริยธรรมที่จำเป็นต้องได้รับการปฏิรูป ได้แก่บุคคลที่เรียกได้ว่าเป็นผู้นำทางความคิด ของคนในสังคม เนื่องจากคนกลุ่มนี้เป็นคนที่มีอิทธิพลเชิงสร้างสรรค์หรือเชิงทำลายคนในสังคมไทยได้ การเปลี่ยนแปลงใดๆ ในลักษณะของการปฏิรูป จึงจำเป็นต้องให้คนกลุ่มนี้ได้รับการเปลี่ยนแนวความคิด และแนววิธีการกระทำเสียก่อน คนกลุ่มนี้ได้แก่ พ่อแม่ผู้ปกครอง ครูอาจารย์ ข้าราชการ นักการเมือง, สื่อมวลชน, นักกฎหมาย, นักเขียน นักแต่งวรรณกรรม, ผู้นำองค์กร ผู้นำชุมชน, นักร้อง นักแสดง ศิลปิน และผู้มีอำนาจทางเศรษฐกิจ¹³ กลุ่มบุคคลเหล่านี้ต้องร่วมมือร่วมใจกันเป็นแกนกลางในการผลักดันเชิงสร้างสรรค์ด้านจริยธรรมแก่สังคมอย่างจริงจัง และกระทำตนให้เป็นแบบอย่างที่ดีเพื่อคนในสังคมจะสามารถเลียนแบบพฤติกรรมได้

อย่างไรก็ตาม การปฏิรูปคุณธรรมจริยธรรมจะประสบความสำเร็จไม่ได้ หากผู้นำทางความคิดกลุ่มนี้ไม่ได้รับการปฏิรูปทางความคิดให้สามารถใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมได้ ดังนั้น จึงต้องมีการปฏิรูปคนกลุ่มนี้ก่อน ด้วยการปฏิรูปคน ปฏิรูประบบ และปฏิรูปบริบท

¹²เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. มองฝันวันข้างหน้า: วิสัยทัศน์ประเทศไทย ปี 2560, อ่างแล้ว, หน้า 123-125.

¹³เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. เปิดโลกความคิดปฏิรูปการเมือง (กรุงเทพฯ : ชัดเชตสมิเตย, 2539), หน้า 65.

ข้อเสนอการปฏิรูปคนที่จะนำเสนอ
ในที่นี้เน้นการปรับโลกทัศน์ความคิดด้วยกระบวนการ
เปลี่ยนแปลงที่เรียกว่า กระบวนการวิพากษ์เพื่อหา
แนวทางที่ดีที่สุด โดยเน้นการโหมประโคมอย่าง
ต่อเนื่องทางด้านคุณธรรมจริยธรรม ผ่านการให้คน
ในสังคมเห็นว่าเรื่องดังกล่าวเป็นเรื่องใกล้ตัวเขา เป็นเรื่อง
ที่เกิดขึ้นได้กับทุกคน เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน
และเป็นเรื่องที่สำคัญที่เขาควรตระหนักและให้ความสนใจ
วัตถุประสงค์เพื่อเปลี่ยนรากฐานปรัชญาความคิดของคน
ในสังคมให้เห็นคุณค่าเชิงจริยธรรมอย่างถูกต้อง
และเพื่อให้คนในสังคมตอบคำถามตนเองให้ได้ว่า
สิ่งที่ตนเองยึดมั่นและประพฤตินั้นมีคุณค่าเชิง
จริยธรรมและมีประโยชน์แก่ตนเองจริงหรือไม่
เพื่อก่อให้เกิดการวิพากษ์เพื่อค้นหาความจริงที่ถูกต้อง
อันจะเป็นแนวปฏิบัติในชีวิตจริงต่อไป

แนวทางเชิงรูปธรรมที่สามารถทำได้
ได้แก่ องค์กรของรัฐและองค์กรของเอกชนที่ทำงาน
ด้านการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมร่วมมือกันในการจัดตั้ง
โครงการพิเศษขึ้น ในลักษณะโครงการฟื้นฟูรากฐาน
คุณธรรมและจริยธรรมที่ถูกต้องในสังคมไทย
โดยรวบรวมกลุ่มผู้นำสังคมทั้ง 9 กลุ่ม ที่ตระหนัก
ในปัญหาความเสื่อมทางคุณธรรมและจริยธรรมเข้าร่วม
ในการวิพากษ์ และเปิดโอกาสประชาสัมพันธ์ให้
ประชาชนจำนวนมากที่สุดในสังคมมีส่วนร่วมในการ
แสดงความคิดเห็นในการวิพากษ์วิจารณ์ปรัชญาเชิงจริยธรรม
ที่สำคัญต้องทำอย่างต่อเนื่องเพื่อกระตุ้นคนกลุ่มต่าง ๆ
ในสังคมไทย ให้หันมาสนใจในคุณธรรมและจริยธรรม
มากยิ่งขึ้น

คำถามเชิงปรัชญาที่ควรวิพากษ์ หมายถึง
รากฐานปรัชญาความคิดที่ส่งผลให้เกิดค่านิยมที่ไม่ถูกต้อง
ตามหลักคุณธรรมจริยธรรมในสังคมไทยจนก่อให้เกิดปัญหา
สังคมไทยอ โดยการถกเถียงรากฐานปรัชญา
ความคิดของคนในสังคมที่ก่อให้เกิดปัญหาอย่างเป็น
รูปธรรม อาทิ

- ปรัชญาความคิดว่า ค่าของคน
อยู่ที่ผลของงาน จริงหรือ

- การยึดค่านิยม ฐรักษาตัวรอด
เป็นยอดดี ถูกต้องหรือไม่

- หากเรายึดลักษณะนิสัย ทำอะไร
ตามใจคือไทยแท้ จะส่งผลร้ายหรือผลดีต่อเรา

- การให้พรว่า โตขึ้นขอให้เป็นคน
รวยคน ขอให้ร่ำ ขอให้รวย เป็นคำอวยพรที่
ถูกต้องหรือไม่

- ปรัชญาที่ว่า คนเป็นที่พึ่งแห่งตน
ควรตีความอย่างไรเพื่อคนจะไม่เห็นแก่ตัว

- การกระทำความดีแต่ต้องเสียผล
ประโยชน์ส่วนตัว มีคุณค่าทางจิตใจมากน้อยเพียงใด
การแสวงหาผลประโยชน์เพื่อตนเอง ส่งผลความสูญเสีย
แก่ตนเองอย่างไรบ้างในที่สุด

- การให้เงินเป็นศูนย์กลางของชีวิต
และทำทุกอย่างเพื่อให้ได้เงินนั้น เป็นสิ่งที่ถูกต้องและ
มีคุณค่าสูงสุดต่อชีวิตอย่างแท้จริงหรือไม่

- ความอยู่รอดทางเศรษฐกิจของชีวิต
เราแต่ละคน ต้องใช้เงินจำนวนมากจริงหรือ ความยากจน
จะทำให้เราใช้ชีวิตอย่างมีความสุขและความพึงพอใจได้
หรือไม่

- การวัดคุณค่าคนของคนในสังคม
อยู่ที่ผลของงาน หรือ คุณค่าของคนอยู่ที่ความเป็น คน
ที่เขาถือกำเนิดมา

- การวิเคราะห์ปัจจัยสนับสนุน
ส่งเสริมการผิดทางคุณธรรมจริยธรรม ผ่านช่องว่างทาง
กฎหมายและการสนับสนุนจากรัฐ เช่น การอนุญาต
ให้โฆษณาสุรา การขายบุหรี่ยุคใหม่ที่สิ่งเหล่านี้เป็น
พิษร้ายต่อคนในประเทศ การขายหวยใต้ดินเป็นความผิด
แต่การขายล็อตเตอรี่กลับไม่ผิด

- ฯลฯ

การชี้ให้เห็นผลร้ายของการกระทำ
ที่ขัดต่อหลักคุณธรรมและจริยธรรม ผ่านการวิเคราะห์

และเผยแพร่ให้ประชาชนทราบจะช่วยส่งผ่านความรู้อย่างเป็นระบบของรากฐานปรัชญาความคิด ค่านิยม พฤติกรรมและความรู้สึกเพื่อให้คนทั่วไปสามารถวิเคราะห์การกระทำของตนเองได้ อันจะนำไปสู่การแก้ปัญหา การเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้น โดยก้าวข้ามอุปสรรคแห่งความกลัวต่างๆ เช่น กลัวความยากจน กลัวการไม่ได้รับการยอมรับ กลัวไม่เป็นที่รัก กลัวไม่มีเกียรติ กลัวการถูกเหยียดหยาม เป็นต้น

3.2 ปฏิรูประบบที่เกี่ยวข้อง

กำหนดระบบเพื่อให้คนปฏิบัติอยู่ในกรอบอย่างเหมาะสม เพื่อให้เกิดผลดีในทางปฏิบัติ การปฏิรูปคุณธรรมจริยธรรมจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องใช้ระบบภายนอกมาช่วยเสริมผ่านการแก้ไขโครงสร้างระบบทางสังคมที่มีอิทธิพลในการกำหนดแนวความคิด ค่านิยม พฤติกรรม ของคนในสังคม อาทิ

สถาบันครอบครัว ส่งเสริมการสร้างครอบครัวที่แข็งแกร่งให้เกิดขึ้น เห็นคุณค่าครอบครัวมากกว่าผลตอบแทนทางวัตถุ เช่น ไม่ขายลูกเป็นโสเภณีเพื่อเงิน การทำงานหนักจนไม่สนใจครอบครัว ควรพัฒนาครอบครัวให้เห็นคุณค่าความซื่อสัตย์

สถาบันการศึกษา การศึกษาเป็นการกำหนดนโยบายระดับชาติที่จะส่งผลต่อความเป็นไปของประเทศในอนาคต การศึกษาเพื่อยกระดับคุณธรรมจริยธรรมของผู้เรียนควรประกอบด้วยวัตถุประสงค์ 3 ประการ¹⁴ ได้แก่ การศึกษาเพื่ออัตรา มิใช่การศึกษาเพื่ออาชีพอย่างเดียว แต่เป็นการศึกษาเพื่อเข้าถึงแก่นแท้ของปรัชญาการศึกษาที่เป็นประโยชน์ต่อชีวิตของผู้เรียนด้วย การศึกษาเพื่อชีวิต จะเป็นการศึกษาที่กระตุ้นให้คนไทยทุกคนเป็นคนที่มีคุณธรรมจริยธรรม มีความเข้าใจในความเป็นมนุษย์อย่างถูกต้อง และ การศึกษาเพื่อปวงประชา การศึกษาที่ช่วยขัดเกลา

บุคคลให้เป็นผู้นำที่รับใช้ปวงชนอย่างแท้จริง ไม่ได้เป็นผู้นำที่ต้องการเพียงอำนาจ ชื่อเสียง เกียรติยศเท่านั้น

สถาบันการเมือง สถาบันนี้ควรเป็นแบบอย่างที่ดีด้านคุณธรรมจริยธรรมแก่ประชาชน จึงควรส่งเสริมการพัฒนาจรรยาบรรณทางการเมือง การเปิดโอกาสให้ประชาชนและองค์กรอิสระเข้าไปตรวจสอบการทำงานทางการเมือง การยกย่องนักการเมืองที่มีความซื่อสัตย์สุจริต และการลงโทษนักการเมืองที่คอร์รัปชันเพื่อมิให้เป็นแบบอย่างที่ไม่ดีแก่คนในสังคม ไม่โกงกิน

สถาบันศาสนา ทุกๆ ลัทธิ ศาสนาและความเชื่อนับเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจและมีบทบาทในการจรรโลงจิตใจของคนในสังคมให้สูงขึ้น สนับสนุนให้คำสอนที่ดีต่างๆ ได้รับการแสดงออกในเชิงรูปธรรมมากยิ่งขึ้น ศาสนาไม่ควรเน้นเชิงอนุรักษนิยมในรูปแบบของพิธีกรรมมากเกินไปเพราะอาจจะทำให้ได้รับการปฏิเสธจากคนรุ่นใหม่ได้ควรมีการปฏิรูปศาสนาทุกศาสนาเชิงสร้างสรรค์ คือ ควรที่จะมีการเผยแพร่ข้อมูลที่ถูกต้องตรงความเป็นจริงให้กับประชาชนทราบ

สถาบันสื่อมวลชน สื่อมวลชนในสังคมไทยปัจจุบันมีอิทธิพลอย่างยิ่งในการกำหนดความคิด ความเชื่อ และพฤติกรรมเลียนแบบของคนในสังคม บทบาทหน้าที่และความรับผิดชอบของผู้สื่อข่าวควรมีมาตรฐานสูงพอในฐานะที่เป็นผู้นำทางความคิดของสังคม

3.3 การปฏิรูปบริบท

การพัฒนาจริยธรรมของคนในสังคมมีจุดมุ่งหมายสำคัญคือ การมุ่งเปลี่ยนแปลงที่รากฐานความคิดของคนในสังคมให้ถูกต้อง เพื่อให้คนในสังคมมีค่านิยมและมีพฤติกรรมที่ถูกต้องตามมา เพราะเมื่อกระทำเช่นนั้นจะมีเสถียรภาพในการดำเนินชีวิต

¹⁴เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. ศึกษาแห่งศตวรรษที่ 21 : แนวคิดปฏิรูปการศึกษาไทย (กรุงเทพฯ : ชัคเชสมิเตีย, 2538).

แต่อย่างไรก็ตาม ในอีกมุมหนึ่ง รากฐานความคิดหรือปรัชญาการมองโลกเป็นสิ่งที่เปลี่ยนแปลงได้ยากสำหรับคนในวัยผู้ใหญ่ เนื่องจากได้หล่อหลอมความคิดความเชื่อจากประสบการณ์ในวัยเด็ก จนทำให้ยึดค่านิยมที่ผิดเป็นนิสัยที่เคยชิน ดังนั้นวิธีการที่คนๆ หนึ่งจะมีพฤติกรรมพึงประสงค์หรือไม่นั้น ขึ้นอยู่กับการสร้างแรงจูงใจ ที่จะกระทำดี

วัตถุประสงค์ของการปฏิรูปบริบทในสังคมคือเพื่อสร้างแรงจูงใจให้คนอยากมีพฤติกรรมที่ดี ทำแล้วได้รับรางวัล มีความสุข มีเงินมีชื่อเสียง

สนับสนุนการแบ่งชนชั้นทางสังคมด้วยความดีงาม¹⁵

ความเสมอภาคในเรื่องของสิทธิความเท่าเทียมกันในความเป็นมนุษย์ เป็นเรื่องที่มีการผลักดันให้เกิดขึ้นในทุกประเทศ แต่ยังไม่สามารถเกิดขึ้นอย่างเป็นจริงได้ แม้ในประเทศที่เรียกตนเองว่าเป็นประชาธิปไตยสูงสุดประชาชนยังมีการจัดแบ่งชนชั้นกันตามค่านิยม ตามอคติที่เกิดขึ้นในจิตใจ เป็นการแบ่งชนชั้นตาม “คุณค่าภายนอก” เช่น การให้คุณค่าคนที่ทรัพย์สินเงินทอง การให้คุณค่าคนที่ชาติตระกูล การให้คุณค่าคนที่ระดับการศึกษา การให้คุณค่าคนที่รูปร่างหน้าตา เป็นต้น การแบ่งชนชั้นเช่นนี้จะเมิดสิทธิเสรีภาพของความเป็นมนุษย์ตามหลักสิทธิมนุษยชน

เพื่อให้สังคมไทยเป็นสังคมที่ทุกคนมีคุณธรรมจริยธรรม เราจำเป็นต้องปรับบริบทสังคมให้มีการแบ่งชนชั้นที่วัดด้วยความดี สังคมควรวัดคุณค่าของคนด้วยความดีงาม ให้รางวัลผู้ที่กระทำดี และพยายามเปิดโอกาสหรือช่วย เหลือผู้ที่ยังไม่ได้เป็นคนดีให้มีโอกาสอยู่ในชนชั้นสูงเพราะความดีงาม

ส่งเสริมบทบาทองค์กรเพื่อประโยชน์สาธารณะ

สังคมไทยต้องสนับสนุนบทบาทของกลุ่มองค์กรที่เรียกว่า หน่วยงานด้านคุณธรรม (moral entrepreneurs) เป็นหน่วยงานที่เกิดขึ้นเพื่อประโยชน์สาธารณะด้านต่างๆ เช่น กลุ่ม Amnesty International เพื่อดูแลเรื่องสิทธิมนุษยชน กลุ่ม Greenpeace เพื่อพิทักษ์สิ่งแวดล้อม กลุ่มเครือข่ายประชาชน (พีเน็ต) ที่คอยตรวจสอบความไม่โปร่งใสในการเลือกตั้ง และกลุ่มต่างๆ ที่ทำหน้าที่ปกป้องสิทธิและผลประโยชน์ของประชาชน ปกป้องมิให้เกิดสิ่งที่ไม่พึงงามเกิดขึ้นหรือในบางกลุ่มก็ทำหน้าที่ส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมแก่คนในสังคม ซึ่งปัจจุบันมีกลุ่มลักษณะนี้เกิดขึ้นมากมาย กลุ่มเหล่านี้เป็นกลุ่มบุคคลที่กล้าหาญออกมาต่อสู้เพื่อความดีและความถูกต้องในสังคม ไม่ตกอยู่ในความกลัว ถูกทำร้ายจนไม่กล้าออกมาเรียกร้อง และปล่อยให้สิ่งที่ไม่พึงงามเกิดขึ้นโดยทั่วไป ซึ่งหากกลุ่มลักษณะนี้ได้รับการสนับสนุนและส่งเสริมให้ประชาชนมีโอกาสเข้าร่วมในกลุ่มที่เขาคิดว่าจะแสดงออกซึ่งสิ่งที่เขาอยากเห็นสังคมที่พึงงามเกิดขึ้น สังคมก็จะมีพลังแห่งความดีปรากฏมากขึ้น

การสร้างความกินดีอยู่ดีให้กับคนในชาติ

เงินเป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยนปัจจัยความอยู่รอดขั้นพื้นฐานที่ทุกคนต้องมี เช่น ความหิว ความกระหาย ความต้องการที่พักอาศัย ฯลฯ สัญชาตญาณจะกระตุ้นให้หาทางตอบสนองความต้องการนั้น ทำให้คนเราต้องทำงานเพื่อแลกเปลี่ยนกับเงิน ซึ่งหากไม่สามารถตอบสนองด้วยวิธีที่ถูกต้องได้เพียงพอ จะมีส่วนทำให้กระทำความผิดจริยธรรมได้ แม้ความยากจนจะไม่ใชเหตุผลทั้งหมดทีเดียว

¹⁵เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, “สังคมไทยต้องมีชนชั้นที่วัดด้วยความดีงาม”, อ้างแล้ว.

แต่เมื่อเสริมเข้าโดยค่านิยมสังคมจะกระตุ้นให้คนเลือกกระทำสิ่งที่ผิดมากขึ้น เช่น จะสังเกตได้ว่าประเทศที่ประชาชนยากจนจะมีสัดส่วนการคอร์รัปชันสูงกว่าประเทศที่ร่ำรวย เงินเดือนที่ต่ำกว่าภาคเอกชนมีส่วนทำให้ข้าราชการ ครู ต้องทุจริตต่อหน้าที่เพื่อยกระดับฐานะให้เท่าเทียมกับคนในสังคม หรือประชาชนในชนบทรับเงินซื้อเสียงจากนักการเมืองมากกว่าประชาชนในเมืองที่มีฐานะทางเศรษฐกิจดี หรือพ่อแม่ที่ขายลูกเป็นโสเภณีมักเป็นครอบครัวที่ยากจน เป็นต้น

ดังนั้น การพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศเพื่อสร้างความกินดีอยู่ดีให้คนในประเทศจึงเป็นเรื่องที่สำคัญ แม้ว่าในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 9 จะให้น้ำหนักแก่คนเป็นศูนย์กลางการพัฒนาไม่ใช่ความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจเป็นศูนย์กลางแต่ในความเป็นจริงการพัฒนาประเทศควรมุ่งจุดหมายในการพัฒนาที่ครอบคลุมเป้าหมาย 3 ด้านอย่างสมดุลอันได้แก่ การพัฒนาเพื่อสร้างความมั่งคั่งและความยั่งยืนทางเศรษฐกิจ การพัฒนาเพื่อสร้างเสรีภาพและเสถียรภาพทางการเมือง และการพัฒนาเพื่อสร้างความสมานฉันท์ในสังคมหลากหลายลักษณะ¹⁶ ประเทศที่มีการพัฒนาสู่จุดหมายทั้งสามด้านนี้อย่างสมดุลประชาชนในประเทศย่อมได้รับการพัฒนาอย่างยั่งยืนภาคเศรษฐกิจต้องได้รับการพัฒนาให้แข่งขันได้ และมีการกระจายรายได้อย่างทั่วถึงและเป็นธรรม เพื่อสร้างความเป็นอยู่ที่ดีแก่ประชาชน ซึ่งจะช่วยสนับสนุนพฤติกรรมเชิงจริยธรรมของประชาชนได้ในระดับหนึ่ง

ส่งเสริมการสร้างชุมชนนิยม¹⁷

“สังคมชุมชนนิยม” หมายถึง คนในสังคมมีการรวมตัวกันจัดเป็นชุมชนเล็ก ๆ มากมายและมีความ

หลากหลาย ทุกคนในสังคมควรจะได้รับ การสนับสนุนให้มีส่วนร่วมเป็นสมาชิกชุมชนใดชุมชนหนึ่งที่เหมาะสมกับตน อาจเป็นการรวมเป็นชุมชนตามเกณฑ์ทางภูมิศาสตร์ เช่น หมู่บ้าน ชุมชนแออัด หรือชุมชนที่รวมตัวกันขึ้นตามความคล้ายคลึงและความสนใจที่เหมือน ๆ กันการรวมตัวเพื่อประโยชน์สาธารณะ หรือความสนใจในเรื่องใดเรื่องหนึ่งที่เหมือนกัน ขึ้นอยู่กับอาชีพ เพศ วัย ศาสนา กีฬา งานอดิเรก ฯลฯ

ชุมชนจะช่วยส่งเสริมให้คนมีคุณธรรมจริยธรรมมากกว่าการที่ต่างคนต่างอยู่ เพราะการอยู่ร่วมกันเป็นชุมชนจะช่วยให้คนในชุมชนรับผิดชอบต่อกัน คอยดูแลเอาใจใส่กัน และคอยควบคุมมิให้มีคนที่ไม่เอาดีเอาเปรียบ หรือประพฤติตัวไม่เหมาะสมเป็นอันตรายต่อชุมชน คนที่อยู่ในชุมชนจะต้องทำในสิ่งที่คนในชุมชนยอมรับ มิฉะนั้นก็จะถูกปฏิเสธจากคนในชุมชนได้ ตรงข้ามการดำรงชีวิตในลักษณะปัจเจกชนคนจะทำผิดได้เพราะปราศจากการตรวจสอบและไม่จำเป็นต้องเกรงใจใคร

สังคมไทยจำเป็นต้องมีการวางรากฐานทางคุณธรรมและจริยธรรมของประเทศอย่างเร่งด่วน สังคมของเราต้องการผู้นำในทุกระดับ ประชาชนจะได้รับการสั่งสมและปลูกฝังให้เกิดมีมาตรฐานทางจริยธรรมและคุณธรรมที่สูง หากสิ่งเหล่านี้เป็นจริงขึ้นมาได้ เราก็จะเห็นความเจริญของประเทศชาติในทุก ๆ ด้านตามมา ไม่ว่าจะเป็นการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม โดยที่ทุกสิ่งนั้นจะนำมาซึ่งความผาสุกในบ้านเมืองและความเจริญที่ยั่งยืนอย่างแท้จริง □

¹⁶เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. ปันสมองของชาติ : ยุทธศาสตร์ปฏิรูปการศึกษา (กรุงเทพฯ : ชัดเชสมิเดีย, 2543), หน้า 2-8

¹⁷เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. คลื่นลูกที่ห้า-ปราชญ์สังคม : สังคมไทยที่พึงประสงค์ในศตวรรษที่ 21 (กรุงเทพฯ : ชัดเชสมิเดีย, 2541), หน้า 178-180.